

Securitatea umană în contextul amenințărilor neconvenționale la adresa securității. O abordare teoretică

Human security in the context of unconventional security threats. A theoretical approach

Student-masterand Vasile PAȘCA*

*Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
e-mail: pascavasile279@gmail.com

Abstract

Articolul explorează conceptul de securitate umană, în contextul ocurenței unei suite de amenințări neconvenționale care subminează paradigmele tradiționale de securitate, centrate pe stat. Bazându-se pe analiza documentelor, articolul redefinește securitatea ca fiind orientată asupra individului, subliniind interdependența dintre drepturile fundamentale, dezvoltarea umană și stabilitatea globală. Sunt abordate dimensiunile complexe ale securității umane – economică, alimentară, sanitară, ecologică, personală, comunitară și politică – și principiile care stau la baza acestora, inclusiv legitimitatea autorităților, multilateralismul și atenția îndreptată asupra prevenției și intervenției timpurii. Articolul evidențiază trecerea de la o securitate exclusiv militară la una multidimensională, în care statul își împarte responsabilitatea cu organizațiile internaționale, cu organizațiile neguvernamentale și cu societatea civilă. Importanța temei rezidă în capacitatea sa de a răspunde provocărilor globale, precum schimbările climatice, migrația și pandemia, reafirmând imperativul unei cooperări transnaționale pentru protejarea demnității și bunăstării indivizilor.

This article explores the concept of human security in the context of the emergence of a suite of unconventional threats that undermine traditional state-centered security paradigms. Drawing on document analysis, the article redefines security as individual-oriented, emphasising the interdependence between fundamental rights, human development, and global stability. It addresses the complex dimensions of human security - economic, food, health, environmental, ecological, personal, community and political - and the principles that underpin it, including the legitimacy of authorities, multilateralism and a focus on prevention and early intervention. This article highlights the shift from exclusively military to multidimensional security, in which the state shares responsibility with international organizations, NGOs and civil society. The importance of the theme lies in its ability to respond to global challenges such as climate change, migration and pandemics, reaffirming the imperative of transnational cooperation to protect the dignity and well-being of individuals.

Cuvinte-cheie:

securitate; securitate umană; individ; amenințări; responsabilitatea de a proteja (R2P); comunitatea internațională.

Keywords:

security; human security; individual; threats; responsibility to protect (R2P); international community.

Info articol

Primit: 27 ianuarie 2025; Evaluat: 26 februarie 2025; Acceptat: 4 martie 2025; Disponibil online: 2 aprilie 2025

Citare: Pașca, V. 2025. „Securitatea umană în contextul amenințărilor neconvenționale la adresa securității. O abordare teoretică” *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, 14(1): 70-84. <https://doi.org/10.53477/2065-8281-25-05>

© Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”

Articol cu acces deschis distribuit în conformitate cu termenii și condițiile licenței Creative Commons Attribution (CC BY-NC-SA)

„Sistemele sunt la fel de puternice precum veriga lor cea mai slabă, creând o vulnerabilitate comună și reciprocă între toți actorii” - Jorge Nef

Într-una dintre scrierile fundamentale circumscrise teoriei societății internaționale, „The Anarchical Society”, apărută în anul 1977, reputatul profesor australian Hedley Bull sugera faptul că ordinea mondială este „*fundamentală și primordială (...) deoarece elementele ultime ale marii societăți a umanității nu sunt statele (...), ci indivizii*”, iar „*problema unei ordini mondiale se pune indiferent de structura politică sau socială a globului*”, deoarece „*dacă ordinea internațională chiar are valoare, acest lucru se datorează numai faptului că este utilă pentru obținerea ordinii în societatea umană ca întreg*” (Griffiths 2003, 241), intuind astfel amplul proces de reconceptualizare fundamentală a înțelesului conceptului de securitate și a elementelor cărora ar trebui să le fie asigurată securitatea.

Redefinirea securității are, în principal, două surse. În primul rând, vorbim despre un nou domeniu al relațiilor internaționale, care a câștigat teren pe parcursul anilor '80, anume economia politică internațională (EPI), a cărei literatură încerca să ofere explicații logice pentru turbulențele generate de procesul globalizării. În al doilea rând, se manifestă o implicație tot mai puternică a științelor sociale în aria studiilor de securitate, încercând să ofere explicații pentru chestiuni destul de irelevante până atunci, precum problematicile legate de identitate, etnicitate, religie, sărăcie, terorism, crimă organizată, mediu ș.a. Conținutul preponderent militar al studiilor de securitate din perioada Războiului Rece a sedimentat o diferențiere clară între securitatea externă și cea internă, care au fost analizate mereu ca fiind domenii distincte ale securității naționale. Sfârșitul Războiului Rece, noua literatură care aduce în prim plan procesul globalizării, la care se mai adaugă și noua tehnologie a informației, care a redus limitările impuse de spațiu și timp mișcării capitalurilor, serviciilor, ideilor, precum și forței de muncă, au dat naștere unui proces transnațional care schimba radical mediul și agenda tradițională a studiilor de securitate. Astfel, aspectele de ordin militar au fost relativ estompate de cele politice, economice, societale și de mediu, în timp ce dimensiunea internațională a crizelor a început să se manifeste regionalizat. Mai mult, securitatea a ajuns să nu mai fie apanajul exclusiv al statului, deși rămâne sarcina principală a acestuia. În acest sens, cultura de securitate a ajuns să fie asimilată tot mai mult de societatea civilă, agenda securității ajungând să se scrie, practic, în spațiul public. Așadar, pe parcursul anilor '90, securitatea ajunsese un „*registru de urgențe publice al celor mai presante probleme politice, militare, economice, societale, ecologice*” (Sava 2005, 13-14; 16).

În acest „*registru*”, întrebările și, mai ales, răspunsurile nu erau cele cu care se ocupa securitatea în varianta ei tradițională, deoarece aceasta (n.a. securitatea) era văzută drept principală „*prerogativă westfaliană a națiunii*”, contractată în state suverane care, pe plan intern, încheiaseră „*un târg hobbesian cu supușii, care ar fi cedat anumite drepturi, în schimbul protecției Leviatanului împotriva războiului*”, viziune care nu mai reflecta în totalitate realitățile tangibile ale comunității internaționale

¹ În calitate de putere supremă, suverană și legislativă într-un anumit teritoriu, depozitar al monopolului asupra violenței legitime.

(Tadjbakhsh 2005, 4). Mai mult, ceea ce acest „târg” nu a reușit să prevadă a fost situația în care statul¹ nu *poate* sau nu *dorește* să își protejeze cetățenii în fața unor amenințări neconvenționale, constând în încălcări grave ale drepturilor omului, practicate de statul însuși, ori în subdezvoltare, pentru care statul nu face nimic pentru a o diminua/înlătura, ori în orice alte amenințări neconvenționale, în cazul cărora statul „*nu mai pretinde că utilizarea forței sale este legitimă*” (Tadjbakhsh 2005, 4).

Pe acest fundal, al neconcordanțelor conceptuale ale securității tradiționale, în contextul ocurenței unei suite de amenințări neconvenționale la adresa acesteia (n.a. securității), care au scos la iveală slăbiciunile și limitările paradigmatelor tradiționaliste, obiectivizate de incapacitatea statului de a face față acestor amenințări, au perturbat stabilitatea securității globale și au evidențiat necesitatea regândirii conceptului de securitate.

Scopul principal al articolului este acela de evaluare teoretică a conceptului de securitate umană, urmărindu-se concret înțelegerea mecanismelor și valențelor care definesc securitatea umană, precum și identificarea și explicarea principiilor fundamentale care stau la baza acestuia.

Pentru atingerea scopului, articolul își propune următoarele *obiective*: (1) definirea și conceptualizarea securității umane, cu accent pe clarificarea diferitelor interpretări a conceptului și pe identificarea elementelor constitutive ale acestuia; (2) definirea principiilor cheie care stau la baza securității umane și (3) identificarea diferențelor și particularităților dintre securitatea tradițională, centrată pe stat, și cea umană, precum și identificarea principalelor abordări și dezbateri asupra celei din urmă. Totodată, pentru atingerea scopului propus, urmărim să răspundem următoarelor *întrebări de cercetare*: securitatea cui și de către cine? securitatea față de ce amenințări?

Din punct de vedere *metodologic*, articolul de față este marcă a studiilor calitative, principala metodă de documentare și fundamentare a cercetării bazându-se pe analiza documentelor.

De la securitatea tradițională la securitatea umană

Discuția din cadrul acestui capitol pornește de la o idee destul de controversată, anume aceea că securitatea reprezintă un *concept fundamental contestat*. Adept al studiilor critice de securitate, W.B. Gallie² este primul care a descris securitatea ca fiind un „concept fundamental contestat”, într-o lucrare din anul 1956. Ceea ce voia să exprime autorul era faptul că securitatea, în calitate de concept fundamental contestat, „*diferă (...)* atât de mult pe o scară valorică, încât nu ar putea să se pună vreodată de acord cu privire la ce anume înseamnă” (Robinson 2010, 46). Așadar, în

² Walter Bryce Gallie a fost un sociolog, politolog și filozof scoțian. Lucrarea lui din anul 1956, unde apare sintagma de „concept fundamental contestat”, este intitulată „Essentially Contested Concepts”, Proceedings of the Aristotelian Society, vol. 56, 1956, pp.167-198.

spiritul insuflat de politologul, sociologul și filosoful scoțian W.B. Gallie, capitolul de față încearcă să surprindă un element important, adesea omis de cercetătorii din domeniu, anume faptul că „*problema securității este, mai întâi de toate, o chestiune de percepție*” (Miroiu 2006, 182).

În acest sens, putem analiza tranziția de la tradiționalitate la securitatea umană apelând la două concepte care au intrat destul de recent în uz, anume *securitatea negativă*, valabilă, în principal, simbolisticii tradiționaliste a securității, respectiv *securitatea pozitivă*, adeptă a securității ca proces intersubiectiv. Așadar, simbolistica securității, înțeleasă prin prisma securității negative, vizează faptul că cel mai important și, de fapt, unicul actor al securității este statul, care „*contracarează amenințările de securitate prin mijloace externe, respectiv violență organizată, cu recurgera la forța armată ca cea mai elocventă expresie a acesteia*”. În această cheie, securitatea statului devine o securitate a supraviețuirii (Dumitrescu 2020, 14).

Nevoia de tranziție către securitatea umană poate fi înțeleasă prin prisma securității pozitive, concept care sugerează faptul că practicile securității trebuie să genereze încredere și să creeze capacități, motiv pentru care emoțiile caracteristice acestui tip de securitate sunt siguranța și stabilitatea, practicile fiind, în principal, nonviolente. Securitatea pozitivă pune accent pe conceptul de „*securitate cotidiană*”, înțeleasă prin capacitatea instituțională a statului de a genera predictibilitate pentru cetățeanul de rând, în mod rutinier. Transmisă rutinier, se crede că securitatea devine marcă a „actorului multiplu”, în sensul în care securitatea, ca proces, este susținută nu numai de stat și de instituțiile sale formale, ci și de instituțiile informale ale statului, în speță rețelele de familie, de rudenie, rețelele profesionale și așa mai departe. Astfel, asemenea lui Arnold Wolfers, viziunea securității pozitive susține faptul că securitatea, ca proces intersubiectiv, „*reprezintă o negociere permanentă între stat și individ, mai ales cu privire la sensurile atribuite amenințărilor de securitate*” (Dumitrescu 2020, 14).

Pe acest fundal, apariția securității umane a fost condiționată, pe de-o parte, de nevoia ca aceasta (n.a. securitatea) să fie redefinită drept „*experiență subiectivă la nivel micro*”, iar pe de altă parte, de noile realități post Război Rece, care au problematizat relația dintre națiuni și stat, considerată până atunci un element ireductibil al politicii globale.

Nevoia redefinirii securității drept experiență subiectivă la nivel micro a fost simplistă, dar bine conturată de către cercetătoarea iraniano-americană Shahrbanou Tadjbakhsh, care afirma faptul că:

„*Pentru un agricultor care cultivă maci în Badakhshan sau Helmand, «securitatea» consta în mijloacele de subsistență pe care le obținea prin vânzarea recoltei unui intermediar, însă această formă de securitate era foarte diferită de interesele de «securitate» ale statelor beneficiare, preocupate de dependenții lor de droguri și de rețelele teroriste, de crimă organizată, ori de mafia drogurilor. Pentru un profesor de școală din*

Jalalabad, securitatea era faptul că își putea îmbrăca și educa copiii în mod corespunzător și că putea investi în construcția casei sale, având încredere că puștinul pe care îl avea astăzi nu îi va fi luat mâine. Securitatea sa era cu totul alta decât cea a trupelor coalitiei din Paktika, care se temeau de un atac sinucigaș sau de o reluare a insurgenței talibanilor sau a Al-Qaida” (Tadjbakhsh 2005, 4).

În ceea ce privește problematizarea relației națiune – stat, aceasta a fost accentuată de noile realități post Război Rece. Astfel, pe parcursul anilor '90 și începutul anilor 2000, au avut loc 57 de conflicte armate majore în 45 de state, dintre care doar 4 conflicte³ puteau fi catalogate drept conflicte interstatale convenționale. Astfel, creșterea exponențială a numărului războaielor civile și a conflictelor intrastatale, soldate cu pierderi semnificative de vieți omenești (de exemplu, prin purificări etnice și prin dislocări masive de persoane care au pus presiune pe diverse state), au demonstrat faptul că „*abordările tradiționale ale securității nu puteau răspunde acestor probleme, nefiind suficient de sensibile la o serie de factori, precum diferențele culturale, etnice sau religioase*”. Mai mult, amenințările neconvenționale au început să fie îndreptate, preponderent, împotriva societății, subminând astfel abilitatea statului de a governa și gestiona unitar amenințările (Leucea 2012, 99-100).

³ Invazia Kuweitului de către Irak și intervenția internațională subsecventă (2 august 1990); războiul dintre Etiopia și Eritreea (1998-2000); conflictul dintre India și Pakistan (1999) și intervenția condusă de SUA în Irak (2003-2011).

Securitatea umană: apariție și conceptualizare

Ideea unei securități care să considere *individul* ca fiind obiectul de referință al studiilor de securitate (*securitatea cui?*) izvorăște din Raportul Dezvoltării Umane, din 1994, al Programului de Dezvoltare al Națiunilor Unite. Conceptul securității umane *pune sub semnul întrebării narațiunea securității stato-centrice prin culisarea accentului asupra individului ca obiect de referință al securității* (Leucea 2012, 105). În acest sens, securitatea umană vizează, în principal, „*securitatea indivizilor și a comunităților mai degrabă decât securitatea statelor și combină drepturile omului și dezvoltarea umană*” (Kaldor 2010, 214).

Raportul Dezvoltării Umane, din 1994, al Programului de Dezvoltare al Națiunilor Unite este considerat a fi primul document oficial care introduce termenul de securitate umană ca un cadru universal de analiză, centrat pe individ, având *șapte (7) componente interconectate*, care, împreună, puneau bazele conceptuale ale securității umane:

- ↳ securitatea economică – asigurarea unui venit de bază asigurat;
- ↳ securitatea alimentară – accesul fizic și economic la hrană;
- ↳ securitatea sanitară – asigurarea unui minim de protecție împotriva bolilor și infecțiilor;
- ↳ securitatea ecologică – asigurarea accesului la aprovizionare cu apă

potabilă, aer curat și un sistem funciar nedegradat;

↳ securitatea personală – protecție împotriva violenței fizice și amenințărilor;

↳ securitatea comunitară – asigurarea securității identității culturale;

↳ securitatea politică – asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (WHO 2002, 2).

Mai mult, raportul de referință statuează *patru (4) caracteristici esențiale ale securității umane*: (1) este o preocupare universală; (2) componentele sale sunt interdependente/interconectate; (3) securitate umană este mai bine asigurată prin prevenire timpurie decât prin intervenție târzie; (4) este centrată pe oameni (Caballero-Anthony 2002, 23).

Ca *principii directoare*, securitatea umană implică:

↳ *supremația drepturilor omului* – drept principală diferență între securitatea umană și abordările tradiționale, centrate pe stat. În acest sens, securitatea umană statuează faptul că drepturi fundamentale, precum cel la viață, la o locuință sau dreptul la libertate de exprimare trebuie respectate și protejate, chiar și în timpul unor conflicte;

↳ *autoritatea politică legitimă* – drept principală condiție, de care depinde înfăptuirea securității umane. Astfel, securitatea umană depinde de existența unor instituții/autorități investite cu legitimitatea și încrederea populației, precum și cu o anumită capacitate de a se impune. Aici, instituțiile/autoritățile legitime nu se referă în mod obligatoriu la stat, acestea putând fi reprezentate inclusiv de autorități publice locale sau regionale, ori de aranjamente politice internaționale, precum protectoratele sau administrațiile tranzitorii.

↳ *multilateralismul* – drept principiu strâns legat de *legitimitate*, aspect care conferă distincția dintre abordarea securității umane și cea a neocolonialismului. Privit din perspectiva securității umane, *multilateralismul presupune*: (1) un angajament de a acționa împreună cu instituțiile internaționale și prin procedurile instituțiilor multinaționale; (2) un angajament pentru crearea de reguli și norme comune, soluționarea problemelor prin reglementări și cooperare, precum și asigurarea impunerii regulilor; (3) includerea coordonării, mai degrabă decât dublarea și rivalitatea, întrucât o abordare eficientă a securității umane necesită coordonarea dintre serviciile de informații, politica externă, politica schimburilor economice, politici de dezvoltare și inițiative pentru politicile de securitate.

↳ *abordarea „de jos în sus”* – drept principiu director de luare a deciziilor cu privire la tipul politicilor de securitate și dezvoltare care trebuie adoptate. Astfel, aceste politici trebuie luate având în vedere exclusiv nevoile cele mai de bază, identificate de către oamenii afectați de violență și insecuritate, sens în care comunicarea, consultarea și dialogul reprezintă instrumente indispensabile pentru securitate și dezvoltare;

↳ *focusul regional* – în dauna celui național, având în vedere faptul că amenințările neconvenționale sunt adesea transnaționale, acestea materializându-se prin refugiați și persoane strămutate, prin minorități

care trăiesc în diferite state, prin rețele criminale și extremiste, ori prin alte fenomene care transcend capacitatea unui singur stat de a le gestiona ([Kaldor 2010](#), 217-223).

Ulterior Raportului Dezvoltării Umane, din 1994, al Programului de Dezvoltare al Națiunilor Unite, conceptul securității umane pare să se fi dezvoltat în *două direcții principale*.

Prima a fost abordarea folosită de guvernul canadian, a cărei direcție a fost reflectată în Raportul Securității Umane, publicat în 2005, apărut pe fondul eșecului comunității internaționale de a lupta împotriva crimelor de război, genocidului și epurării, sens în care a fost adus în discuție conceptul „responsabilității de a proteja” (R2P), care se axează pe trei responsabilități principale: (1) de a preveni; (2) de a reacționa; (3) de a reconstrui ([Dungaciu 2019](#), 529-531). Principul R2P este acela că *suveranitatea unui stat nu mai este absolută, ci este direct condiționată de faptul că, dacă statul nu poate sau nu vrea să asigure populației drepturile fundamentale, comunitatea internațională se găsește obligată să treacă peste suveranitatea statului în cauză spre a asigura securitatea cetățenilor săi* ([Fukuda-Parr și Messineo 2012](#), 10).

Totodată, raportul prezintă o serie de puncte importante:

↳ redefinește sensul suveranității pentru a include o dublă responsabilitate a statului: (1) în afacerile externe, unde statul este responsabil să respecte suveranitatea altor state; (2) în afacerile interne, unde statul este responsabil de respectarea demnității și drepturilor fundamentale ale tuturor cetățenilor săi;

↳ redefinește intervențiile ca fiind „acțiuni întreprinse împotriva unui stat sau a unui lider, cu sau fără consimțământul acestuia, în scopuri definite drept umanitare sau de protecție” ([Tadjbakhsh 2005](#), 14). Acestea s-ar referi atât la intervenții militare, cât și la o suită de alternative de tip „soft power”, precum sancțiunile economice, urmărirea penală, utilizate în special ca măsuri de prevenire a necesității unei acțiuni militare. Cu toate acestea, raportul a statuat șase (6) criterii care trebuiau îndeplinite pentru ca intervenția militară să fie justificată: (1) obținerea de la Consiliul de Securitate al ONU a autorității de a interveni; (2) existența unei situații care ar putea duce la pierderi semnificative de vieți omenești sau la epurarea etnică pe scară largă; (3) existența necesității de a opri sau de a evita suferințele umane masive; (4) utilizarea forței militare drept ultimă soluție; (5) folosirea unor metode adecvate/proporționale amenințărilor; (6) existența unor perspective rezonabile în ceea ce privește succesul intervenției;

↳ clarificări cu privire la politica postintervenție, aceasta trebuind să asigure revenirea la pace și ordine, (re-) instaurarea justiției, reconcilierea și dezvoltarea locală. Totodată, raportul prevede necesitatea stabilirii unei perioade limită de timp în care politicile postintervenție trebuie oprite, pentru a limita durata intervenției comunității internaționale în afacerile interne ale altor state ([Tadjbakhsh 2005](#), 14-15).

A doua direcție a fost evidențiată de apariția a două documente, în care s-a încercat clarificarea amenințărilor la adresa securității umane și a măsurilor pe

care comunitatea internațională ar trebui să le ia în această privință. Cele două documente au fost: (1) Raportul Grupului de nivel înalt al ONU privind amenințările, provocările și schimbarea, intitulat *A more secure world: Our shared responsibility* (2004); (2) agenda de reformă, propusă de Kofi Annan, pe atunci Secretar General al ONU, în *In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All* (2005).

Astfel, Raportul *“A more secure world: Our shared responsibility”* a avansat cauza securității umane, stabilind un cadru general pentru programele colective de abordare a amenințărilor neconvenționale, pe care grupul le-a împărțit în șase (6) categorii principale: (1) amenințări economice și sociale, precum sărăcia și bolile infecțioase mortale; (2) conflicte și rivalități între state; (3) violență internă, inclusiv război civil, prăbușirea statului și genocidul; (4) armele nucleare, chimice și biologice; (5) terorismul; (6) criminalitatea organizată transnațională. Dincolo de recunoașterea acestor amenințări, raportul a clarificat și legăturile dintre ele, susținând că o dezvoltare la scară largă este indispensabilă pentru instituirea noii securități colective, dezvoltare care ar presupune un grad mai ridicat al cooperării interguvernamentale, pentru care actorii naționali, regionali și societatea civilă reprezintă un element definitoriu.

Totodată, grupul de nivel înalt al ONU a prezentat un pachet de reforme, pe care Kofi Annan l-a propus în raportul intitulat *In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All*, în scopul restabilirii credibilității și relevanței ONU pe problematica securității colective. Deși raportul lui Kofi Annan nu a folosit în mod specific termenul de securitate umană, acesta a subliniat în mod clar *„legăturile dintre drepturile omului, dezvoltare și securitate drept trei imperative care se consolidează reciproc”* (Tadjbakhsh 2005, 13). Făcând aluzie la preocuparea generalizată față de condițiile create, atunci când statele nu reușesc să asigure nevoile de bază ale cetățenilor, raportul a menționat faptul că aceste amenințări *„ar putea submina nu numai supraviețuirea oamenilor, ci și statul ca unitate de bază a sistemului internațional”* (Tadjbakhsh 2005, 13).

Securitatea cui și de către cine? Securitatea față de ce amenințări?

În ceea ce privește referentul conceptului securității umane (securitatea cui?), acesta reiese din aspectele prezentate anterior. *Securitatea cui? securitatea individului*, în calitate de unitate de bază, imposibil de descompus, ultimă realitate a vieții sociale. *Securitatea de către cine?* Considerăm faptul că responsabilitatea de a oferi securitate umană revine, în primul rând, *statelor*. Atunci când statele nu reușesc ori nu doresc să își asume „responsabilitatea” propriei suveranități, alți actori au, dacă nu o obligație, atunci măcar o „responsabilitate morală” de acțiune. Astfel, pe lângă actorii statali, actorii care pot juca un rol important în asigurarea securității umane sunt: (1) *organizațiile neguvernamentale (ONG)*, ale căror activități depășesc granițele unui

singur stat, acestea putând fi prestatoare de servicii, asigurând asistență umanitară, monitorizând drepturile omului și oferind servicii de mediere, în caz de conflict, putând, totodată, exercita presiuni asupra guvernelor și organizațiilor internaționale; (2) *mișcările sociale*, reprezentând grupuri care sunt adesea implicate în diferite forme de protest, acestea având tendința de a avea un caracter local, deși pot stabili și coaliții transfrontaliere; (3) *rețelele*, care reprezintă „coaliții slab articulate între ONG și mișcările sociale, care utilizează adesea oportunitățile oferite de internet pentru a face cunoscute în mod direct argumentele grupurilor” (Kaldor 2010, 40); (4) *think tankurile și comisiile*, care sunt situate adesea în apropierea elitelor și utilizează, în primul rând, puterea cuvintelor, conturând propuneri și politici specifice; (5) *mass-media internațională* (radio, televiziune, presă scrisă și pagini web), aceasta jucând adesea un rol important în atragerea atenției asupra crizelor din locuri îndepărtate, fiind „un instrument, o expresie a dezbaterii publice mai degrabă decât un actor independent” (Kaldor 2010, 50).

Mai mult, subliniind interconectarea amenințărilor neconvenționale la adresa securității și acordând prioritate morală securității indivizilor, paradigma securității umane pune bazele unei *culturi a responsabilității*, sens în care, pentru a asigura supraviețuirea, mijloacele de subzistență și demnitatea populației, cei aflați într-o poziție de putere trebuie să se supună unor noi responsabilități:

↳ în primul rând, cea a statului, deoarece dacă suveranitatea a însemnat cândva monopolul asupra utilizării legitime a violenței și apărarea teritoriului național de amenințările externe, *acum statul trebuie să integreze și să se supună ideii responsabilității de a-și proteja cetățenii*;

↳ în al doilea rând, conceptul securității umane necesită o recunoaștere din ce în ce mai mare a *rolului oamenilor în asigurarea propriei lor securități*, dat fiind faptul că datoria complementară și răspunsul oamenilor sunt cele care vor permite statului să-și asume adevăratul rol și să obțină legitimitatea de care are nevoie pentru a-și atinge acel scop. Mai mult, după cum am afirmat și la începutul articolului, „*securitatea este un bun public care implică sentimente subiective și care necesită ca oamenii să formuleze cereri și solicitări și să fie pregătiți să utilizeze eficient ceea ce li se acordă*” (Tadjbakhsh 2005, 25), aceștia având, la rândul lor, responsabilitatea de a acționa pentru binele comun, în detrimentul interesului propriu;

↳ în al treilea rând, conceptul securității umane responsabilizează și comunitatea internațională, în sensul îndeplinirii responsabilității de a proteja, în eventualitatea în care actorul statal nu poate sau nu dorește să-și asume această responsabilitate. Cu toate acestea, ceea ce conceptul securității umane nu reușește întru totul este responsabilizarea comunității internaționale în direcția asumării vinovăției (alături de actorul statal independent) în ceea ce privește subdezvoltarea în masă a anumitor zone, existența foametei, a bolilor și a degradării continue a mediului (Tadjbakhsh 2005, 23-26).

Securitatea față de ce amenințări? Amenințările la adresa securității sunt reprezentate, în viziunea tradiționalistă, ca fiind externe statului, fiind o precondiție

a naturii umane caracterizate de un profund sentiment al insecurității, care-i insuflă individului neîncredere și suspiciunea față de cei din jur, particularități care se răspândeau în mod automat la nivelul tuturor formelor instituționalizate de către oameni, creând astfel o anarhie la nivel sistemic, caracterizată de absența unei autorități centrale, morale care să dirijeze și să rezolve în completă imparțialitate disensiunile dintre anumiți indivizi sau state (Miroiu 2006, 95).

Cu toate acestea, noile realități concrete din sfera relațiilor internaționale au destabilizat fundamentul conceptual și filosofic al ipotezelor tradiționale referitoare la natura și cauzele amenințărilor la adresa securității, context în care unii cercetători au constatat limitele acestei perspective și au susținut necesitatea extinderii cadrului de analiză.

Astfel, studiile mai recente, sub coordonarea sociologului norvegian Johan Galtung, au adus la lumină o nouă perspectivă asupra amenințărilor la adresa securității umane. Galtung definește pacea ca opus al violenței, dar, pentru el, violența nu constă pur și simplu în reglementarea sau folosirea controlată a forței de către oameni, ci implică *„tot ce împiedică autorealizarea umană și poate fi evitat”* (Griffiths 2003, 217). Astfel, noutatea adusă de Galtung constă în conceptul *„violenței structurale”*, o formă a violenței care reprezintă *„tot ceea ce împiedică autorealizarea ființei umane în termeni de satisfacere a nevoilor umane fundamentale, care pot fi fiziologice, ecologice, economice sau spirituale”* (Leucea 2012, 125). În această cheie, el distinge patru tipuri de violență în politica mondială: (1) violența clasică – se referă la provocarea de suferință prin tortură sau război; (2) sărăcia – ca lipsă a condițiilor minime de trai, precum mâncare, apă, îmbrăcăminte sau locuință; (3) represiunea – ca pierdere a libertății indivizilor de a-și alege și de a-și exprima propriile dorințe; (4) alinierea – ca formă de violență structurală împotriva identității și nevoilor noastre de apartenență la o comunitate sau de a stabili relații interumane (Griffiths 2003, 217).

Despre importanța luării în considerare a „amenințărilor structurale”, vorbește și McSweeney, prin aceasta făcând trimitere la *„consecințele neintenționate ale acțiunii sociale”*, respectiv structura economiei globale, modelul relațiilor de putere și dependențele din cadrul acesteia, influența profundă a industriei alimentare, a tutunului și alcoolului asupra politicii guvernamentale, inegalitatea de gen, nivelurile sărăciei relative și absolute, inegalitatea veniturilor și așa mai departe (Stoeva 2020, 5-6).

De asemenea, în cadrul studiilor păcii, ca urmare a contribuțiilor aduse de sociologul norvegian J. Galtung, se poate face distincția dintre: (1) pacea negativă – ca absență a războiului, a violenței fizice explicite și evidente și (2) pacea pozitivă – ca stare a „justiției sociale”, caracterizată de absența violenței structurale, reprezentând, în special, o formă idealizată a studiilor păcii (Dungaciu 2019, 478-480).

Problema conceptelor care extind aria amenințărilor la adresa securității umane vizează faptul că *„extinderea progresivă a domeniului studiilor de securitate pune în pericol coerența intelectuală a securității, acordându-i astfel un sens atât de larg încât ar putea deveni de neînțeles”* (Buzan, Waever și Wilde 2010, 14-15). Cu toate acestea, întrebarea rămâne valabilă: *Securitatea față de ce amenințări?*

Printre amenințările la adresa securității umane, putem lua în considerare, fără a fi exhaustivi, următoarele: bolile infecțioase globale (HIV/SIDA, tuberculoza, malaria), respectiv pandemiile de infecții respiratorii (SARS-CoV-2, gripa aviară – H5N1, gripa porcină – H1N1), dar și epidemiile de febră hemoragică virală (Ebola) (Human Security Course); tulburările mentale, schimbările climatice, pierderea biodiversității și insecuritatea alimentară ([United Nation Development Programme 2022, Chapter 6](#)) vulnerabilitatea statului, amenințări economice (dezvoltarea economică slabă limitează resursele disponibile pentru construirea unor instituții politice puternice, iar capacitatea guvernului de a satisface nevoile și cererile populației este limitată de o economie deficitară), criminalitatea transnațională, mediul înconjurător (pierderea biodiversității are efecte negative asupra securității alimentare, sănătății, securității energetice, reducerii disponibilității apei, degradării relațiilor sociale și a identității culturale – dat fiind faptul că multe culturi acordă valoare ecosistemelor sau componentelor acestora –, reducerii libertății de a-ți alege stilul de viață oferit de biodiversitate, reducerii materialelor de bază), terorismul, conflictele violente, lipsa ordinii publice, autoritate scăzută a statului, dublată de absența unor instituții publice cheie, migrația ilegală, contrabanda cu persoane, traficul de droguri ([Bellamy 2020](#)) și așa mai departe.

Deși problema ambiguității conceptuale a securității umane este una dintre criticile frecvente la adresa acesteia, un tabel simplificat poate ilustra, esențializat, *diferențele dintre abordarea securității tradiționale, centrată pe stat, și securitatea centrată pe om.*

TABEL NR. 1

Diferența dintre abordarea tradițională, centrată pe stat, și securitatea centrată pe om

	SECURITATEA TRADIȚIONALĂ (CENTRATĂ PE STAT)	SECURITATEA CENTRATĂ PE OM
REFERENT AL SECURITĂȚII	Într-o lume hobbesiană, <i>statul este principalul furnizor de securitate</i> : dacă statul este sigur, atunci cei care trăiesc în el sunt siguri.	<i>Indivizii sunt egali cu statul</i> din punctul de vedere al importanței drept obiect referent al securității. Securitatea statului este un mijloc, nu un scop.
VALORILE PROTEJATE	Suveranitate, putere, integritate teritorială, independență națională	Siguranța personală, bunăstarea și libertatea individuală Siguranța fizică și satisfacerea nevoilor de bază Libertatea personală (libertatea de asociere) Drepturile omului, drepturile economice și sociale
AMENINȚĂRI LA ADRESA SECURITĂȚII	Violența organizată, <i>directă</i> din partea altor state, violența și coerciția din partea altor state	Violența <i>directă</i> (moartea, drogurile, dezumanizarea, discriminarea, disputele internaționale, armele de distrugere în masă) și <i>indirectă</i> (lipsuri, boli, dezastru naturale, subdezvoltare, strămutarea populației, degradarea mediului, sărăcia, inegalitatea), din surse <i>identificabile</i> (cum ar fi statele sau actorii nestatali) sau din surse <i>structurale</i> (relații de putere care variază de la familie la economia globală)
PROTEJAREA PRIN CE MIJLOACE?	Forța de ripostă sau amenințarea cu folosirea acesteia, echilibrul de putere, mijloacele militare, consolidarea puterii economice, slabă atenție acordată respectării legii sau instituțiilor	Promovarea dezvoltării umane: nevoi de bază plus egalitate, durabilitate și o mai mare democratizare și participare la toate nivelurile Promovarea dezvoltării politice: norme și instituții globale, plus utilizarea colectivă a forței, precum și sancțiuni dacă și când este necesar, cooperarea dintre state, încrederea în instituții, rețele și coaliții internaționale și în organizațiile internaționale

Sursă: tabel preluat integral din Shahrbanou Tadjbakhsh, *Human Security: Concepts and Implications with an Application to Post-Intervention Challenges in Afghanistan*, Center for Peace and Conflict Resolution, Sciences Po, 2005, pg. 28.

Abordări și dezbateri privind securitatea umană

După cum s-a observat din aspectele prezentate anterior, nu există un consens cu privire la amenințările la adresa securității umane. Deși *susținătorii* securității umane sunt de acord că obiectul de referință al securității este individul și protecția acestuia, există dezbateri cu privire la ceea ce presupune acest lucru. Diferența de opinie privind securitatea umană îi împarte pe susținătorii acestei abordări în trei școli de gândire:

↳ *abordarea minimalistă* susține că „amenințarea legată de violența politică, exercitată de stat sau de alt actor politic organizat la adresa oamenilor trebuie să fie preocuparea principală a conceptului securității umane” (Leucea 2012, 115), care înseamnă „protejarea oamenilor și a comunităților de conflicte interne, de război sau de alte forme de violență” (Leucea 2012, 116), urmărind astfel menținerea unei clarități conceptuale și a unei rigori analitice care să nu „cadă pradă” supraextinderii agendei de securitate. Definiția minimalistă a securității umane se rezumă succint la *”freedom from fear”* (eliberarea de frică), aceasta fiind conturată de lucrări precum cea a profesorului Andrew Mack, *A Signifier of Shared Values*, 2004.

↳ *abordarea maximalistă* se opune viziunii reduționiste a minimaliștilor, susținând faptul că securitatea umană trebuie să cuprindă mai mult decât *”freedom from fear”* (eliberarea de frică). În abordarea maximalistă, securitatea umană trebuie să se refere și la „*eliberarea de nevoi*”. Pentru Ramesh Thakur, adept al viziunii maximaliste, în lucrarea *A political Worldview* (2004), securitatea umană înseamnă „*protejarea oamenilor față de situații critice, față de riscuri și agresiuni la adresa vieții umane, indiferent dacă amenințările sunt legate de activitățile sociale sau de calamitățile naturale, fie că sursa acestor amenințări se află în interiorul granițelor unui stat sau în afară, dacă acestea sunt directe sau structurale*” (Leucea 2012, 117).

↳ *abordarea circulară a securității umane*, care urmărește fundamentarea unui cadru analitic, bazat atât pe abordarea minimalistă, cât și pe cea maximalistă. Astfel, acest cadru de analiză „se axează pe insecuritatea umană, generată de violența politică, și pe cauzele acestei stări. În limbajul științelor sociale, insecuritatea umană ca violență politică (școala minimalistă) reprezintă variabila dependentă. Printre multele cauze care determină violența politică, sunt incluse și problemele subdezvoltării (caracteristicile abordării maximaliste), iar acestea sunt variabile independente” (Leucea 2012, 119). Unul dintre adepții acestei abordări este Pauline Kerr, care susține că acest cadru de analiză are mai multe avantaje, anume: (1) conexiunea dintre cele două abordări este destul de clară; (2) legăturile cauzale pot fi multifactoriale și interconectate; (3) cauzalitatea poate avea o dinamică circulară; (4) pentru că identifică problema violenței și cauzele acesteia, abordarea poate oferi sprijin decizional în dezvoltarea anumitor politici (Leucea 2012, 114-119).

Criticile la adresa conceptului securității umane se rezumă, în principal, la *problematica ambiguității conceptuale* a termenului, cauzată de faptul că, „*încercând*

să cuprindă totul, a ajuns să nu mai însemne nimic”. Pentru a rezolva această problemă, autorii Gary King și Christopher J. L. Murray consideră că o abordare utilă ar fi aceea de a include doar acele domenii ale bunăstării care „*au fost suficient de importante pentru ca ființele umane să se lupte pentru ele sau să își pună viața ori bunurile în pericol*” (King și Murray 2001-2002, 593).

Totodată, criticii au susținut faptul că „*securitatea umană nu are suficientă tracțiune politică*”, din cauză că abordarea este mult prea largă „*pentru a servi drept ghid pentru cercetarea academică sau elaborarea de politici guvernamentale*” (Stoeva 2020, 3), iar aglomerarea listei de amenințări la adresa securității umane „*face imposibilă prioritizarea acțiunii politice*”, lăsând astfel apelul la soluțiile militare rapide drept singură opțiune. Astfel, adepții ai abordării limitate, precum S. Neil MacFarlane și Yuen Foong Khong (2006), consideră că „*o definiție a securității umane care include atât de multe componente, de la cele fizice la cele psihologice, fără o ierarhie clar stabilită, prezintă dificultăți pentru factorii de decizie politică, obligați să aleagă între obiective concurente și să își concentreze resursele pe soluții specifice la probleme imediate*”. În contrapartidă, susținătorii ai abordării extinse a conceptului securității umane, precum Mary Kaldor și Shannon Beebe (2008), Lincoln Chen și Vasant Narasimhan (2003), Shahrbanou Tadjbakhsh și Anuradha Chenoy (2007) ori Caroline Thomas (2001), consideră, sub o formă sau alta, că abordarea „*nu urmărește să ridice fiecare problemă posibilă la cea mai înaltă prioritate politică, ci doar să stabilească praguri sub care viețile oamenilor sunt puse în pericol și demnitatea lor amenințată*”, iar ierarhizarea, invocată de critici „*s-ar putea să fie un exercițiu inutil, deoarece conceptul se bazează pe postulatul că toate amenințările sunt interdependente*”, sens în care înlăturarea unei amenințări va avea un efect redus fără „*punerea în aplicare a unei securități globale care să redea demnitatea persoanelor*” (Tadjbakhsh 2005, 8).

Nu în ultimul rând, o parte dintre criticile la adresa securității umane sunt acutizate de o serie de actori statali, precum grupul G77, care cuprinde în mare parte țări aflate în curs de dezvoltare și pentru care conceptul securității umane „*este încă o paradigmă etnocentrică ce pune accentul pe aspecte și valori subiective*” reprezentând „*încă o încercare a Occidentului de a-și impune valorile liberale și instituțiile politice societăților nonoccidentale*”, precum și un criteriu care sfidează „*rolul suveran al statului, amenințând cu intervenția comunității internaționale, în numele populației*” (Tadjbakhsh 2005, 10).

Concluzii

În mod paradoxal, ambiguitatea conceptuală și amploarea agendei de amenințări, principalele ținte ale criticilor acestui concept par a reprezenta *de facto* și principala sursă a forței și atractivității sale.

Dincolo de a considera conceptul securității umane unul ajuns la „*maturitate*” din punctul de vedere al clarității conceptuale și al rigorilor analitice folosite, acesta a fost adesea atribuit categoriei conceptelor normative, utilitatea sa practică fiind

aceea a demersurilor de reglementare sau prescripție a comportamentului, relațiilor sau proceselor ideale, pe care panopia actorilor de pe scena relațiilor internaționale ar trebui să le adopte în vederea *eliberării de frică și de nevoi* a indivizilor.

Pornind de aici, considerăm faptul că utilitatea conceptului securității umane se traduce prin câteva puncte forte, anume: (1) prin amplexarea agendei de amenințări, conceptul creează un sentiment de urgență și de responsabilitate colectivă de acțiune, aspect care îi conferă un rol mobilizator; (2) contribuie la orientarea analizei pozitive prin descrierea faptelor, proceselor sau relațiilor, fără a include judecăți de valoare prin abordări obiective, bazate pe observații, pe date și fapte verificabile; (3) oferă un set de termeni și definiții care conferă o „voce comună” comunității internaționale, putând contribui și la elaborarea unor politici; (4) oferă o scară de evaluare a progresului și de identificare a lacunelor conceptuale, procedurale și acționale, circumscrise problematicii avute în vedere.

Astfel, considerăm că dinamica, flexibilitatea și adaptabilitatea securității umane ar trebui să rămână una din „rigorile analitice” ale acesteia, deoarece doar așa conceptul este capabil să răspundă provocărilor complexe ale insecurității umane globale. Cu toate că este criticată pentru amplexarea sa, esența securității umane este simplă: prevenirea celor mai grave situații care amenință viața și demnitatea umană. În acest sens, conceptul reprezintă un apel la rațiune și responsabilitate colectivă, punând accent pe înțelegerea profundă a cauzelor insecurității umane globale și pe dezvoltarea unor soluții de gestionare eficientă a acestora.

Referințe

- Bellamy, Paul.** 2020. "Threats to Human Security." <https://opentextbc.ca/humansecurity/chapter/threats-human-security/>.
- Buzan, Barry, Ole Waever și Jaap de Wilde.** 2010. *Securitatea. Un nou cadru de analiză.* Cluj-Napoca: CA Publishing.
- Caballero-Anthony, Mely.** 2002. "Overview of Health and Human Security Case." *Health and Human Security: Moving from Concept to Action-Fourth Intellectual Dialogue on Building Asia's Tomorrow*, 21-44. https://jcie.org/researchpdfs/HealthHumSec/health_overview.pdf.
- Dumitrescu, Lucian.** 2020. *Narațiuni Strategice. Securizare și legitimitate în relațiile internaționale.* București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu”.
- Dungaciu, Dan.** 2019. *Enciclopedia de diplomație.* București: Editura RAO.
- Fukuda-Parr, Sakiko și Carol Messineo.** 2012. "Human Security: A critical review of the literature." *Centre for Research on Peace and Development (CRPD)*. <https://sakikofukudaparr.net/wp-content/uploads/2013/01/HumanSecurityCriticalReview2012.pdf>.
- Griffiths, Martin.** 2003. *Relații internaționale: școli, curente, gânditori.* București: Editura Ziua.

- Human Security Course.** fără an. "Health as human security." Accesat 15 ianuarie 2025. <https://humansecuritycourse.info/module-4-human-security-in-diverse-contexts/issue-4-health/>.
- Kaldor, Mary.** 2010. *Securitatea umană*. Cluj-Napoca: CA Publishing.
- King, Gary și Christopher J. L. Murray.** 2001-2002. "Rethinking Human Security." *Political Science Quarterly*, ed. No. 4: 585-610. doi:<https://doi.org/10.2307/798222>.
- Leucea, Ioana.** 2012. *Constructivism și securitate umană*. Iași: Editura Institutul European.
- Miroiu, Andrei.** 2006. *Manual de relații internaționale*. Iași: Editura Polirom.
- Robinson, Paul.** 2010. *Dicționar de securitate internațională*. Cluj-Napoca: CA Publishing.
- Sava, Ionel Nicu.** 2005. *Studii de securitate*. București: Centrul Român de Studii Regionale.
- Stoeva, Preslava.** 2020. "Dimensions of Health Security – A Conceptual Analysis." *Global Challenges* Volume 4 (Issue 10). doi:<https://doi.org/10.1002/gch2.201700003>.
- Tadjbakhsh, Shahrbanou.** 2005. "Human Security: Concepts and Implications with an Application to Post-Intervention Challenges in Afghanistan." https://www.sciencespo.fr/ceri/sites/sciencespo.fr/ceri/files/etude117_118.pdf.
- United Nation Development Programme.** 2022. "Chapter 6 – Healthcare systems outmatched by new human security challenges." https://hs.hdr.undp.org/pdf/srhs2022_chapter6.pdf.
- World Health Organization (WHO).** 2002. "Health and Human Security." *Regional Committee for the Eastern Mediterranean, Forty-ninth Session, Agenda item 9*. https://applications.emro.who.int/docs/em_rc49_7_en.pdf.